

MUZEJNÍ OBZORY

PŘÍLOHA
VĚSTNÍKU ASOCIACE ČESKÝCH A MORAVSKOSLEZSKÝCH MUZEÍ A GALERIÍ
1-2/1997

K ŽIVOTNÍMU JUBILEU MUZEologa PHDR. JOSEFA BENEŠE, CSc.

1. března 1997 se v plné aktivitě dožívá PhDr. Josef Beneš, CSc. osmdesátin. Dojíždí do Opavy, kde přednáší na Slezské univerzitě muzeologii, účastní se konferencí, publikuje a na vernisážích výstav v Praze diskutuje o problémech a vyhlídkách muzejnictví živě, vtipně a s humorem, který mu můžeme závidět.

I my se chceme připojit k jistě četným gratulacím. Proto jsme této výjimečné osobnosti české muzeologie věnovali pozornost v této příloze Věstníku, která od letošního již druhého ročníku nese nový název Muzejní obzory. Položili jsme panu doktoru Benešovi několik otázek, jeho odpovědi svědčí o hlubokém zájmu o budoucnost muzeí i optimismu, s jakým se běžně mezi muzejníky nesetkáváme.

V druhé části Muzejních obzorů uveřejňujeme dosud nevydaný příspěvek PhDr. Beneše na konferenci v Opavě r. 1994, v němž se vyjadřuje k profesní kvalifikaci muzejníků.

Jak zvládáte tolik činností - vedle muzeologie pracujete v národopisu, každý váš dopis zdobíte kresleným záhlavím, sledujete literaturu i dění v muzeích - kde na to berete energii?

Osvojil jsem si aktivní postoj k životu a v práci hledám seberealizaci, která je smyslem života. Moje tříletá pravnučka srší energií a při ní hledám důvod toho, proč mnoho dospělých hledá smysl života v nicnedělání a nadávání na to, že mají pracovat. V uspokojení z práce, z aktivity, jež odráží mé schopnosti, vidím naplnění lidské existence, aby nebyla marným a zbytečným vegetováním, ale právě prací a uspokojením z ní dávala životu smysl a cíl. Pocházím ze sedmi dětí chudé rodiny a život se se mnou nemazlil. Já jsem byl od dob studií vyzbrojený vědomím, že co si nezajistím sám, nebude.

Jak jste se dostal k muzeologii a pozici seniora české muzeologie, významného člena pražské muzeologické školy, známého u nás i v zahraničí?

V roce 1956 jsem byl povolán na ministerstvo kultury jako referent pro muzejnictví. Tím úřadováním jsem se živil, ale muzeologickou činností jsem žil: od roku 1961 jsem začal přednášet muzeologii pro etnografy, od r. 1968 jsem s profesorem Neústupným přednášel muzeologii ve Středisku pro výuku muzeologie FFUK při Národním muzeu, jež poskytovalo posluchačům muzejních oborů muzeologické poznání v denním studiu až do r. 1982, kdy profesor zemřel a univerzita Středisko zrušila. Přitom jsem jezdil přednášet do Brna, kde probíhaly

kursy postgraduálního studia muzeologie pro zaměstnance muzeí z celé republiky. Byl jsem tajemníkem výboru ICOM, což mně zajišťovalo kontakt s centrem ICOM v Paříži; zahraniční studijní cesty mi daly rozhled s možností porovnávat, co se kde děje nového a perspektivního. Jazykové znalosti mi umožnily studium literatury, ale i referování o ní, takže jsem v muzejní a vlastivědné práci i bratislavském Múzeu mohl své poznatky popularizovat. Přednášel jsem na konferencích, školeních a seminářích, takže mě muzejníci znali i osobně, nejen z publikací.

Přednášíte muzeologii na Slezské univerzitě v Opavě, kde vzniklo oborové studium muzeologie jako první u nás. Jaké je Vaše pojetí výuky vzhledem k potřebám praxe i s ohledem na tvorbu muzeologie jako samostatné vědy?

Muzeologickou kvalifikaci považuji za potřebnou a nutnou doplňkovou kvalifikaci pro muzejníky zrovna tak, jak je nutná pedagogická kvalifikace pro učitele. Muzejníci jsou školeni pro výzkum čili pro akademické výzkumné ústavy, nikoli pro muzea, jejichž poslání nelze redukovat na výzkum v jedné sbírkové disciplíně, protože mají navíc uchovávat sbírky jako součást kulturního dědictví a uplatňovat v kulturně výchov-

né činnosti pro veřejnost tak, aby se muzea podílela na kultivaci a humanizaci člověka. Přednáším muzeologii pro historiky tak, aby uměli pracovat se sbírkami i návštěvníky jako uživateli muzejních služeb. Měli by si osvojit muzeologické myšlení, tj. schopnost vybrat ze všech možností aktivit při uchování a uplatňování sbírek, známých z literatury, právě tu variantu pro dané podmínky nejvhodnější, nikoli nejpohodlnější. Má tedy muzeologie jako teorie a metodika muzejního fenoménu i svou organizační a technickou stránku a nelze ji redukovat jen na abstraktní filosofii s tím, že metodickou aplikaci si už může zajistit každý sám. Považuji za potřebné, aby každý, kdo přijde do muzea jako profesionál, věděl, co muzeum musí zajistit v kultuře, vědě a výchově, co může a co nesmí. Nezná-li ty možnosti a jejich mantinely, není kvalifikovaným profesionálem a může napáchat mnoho škod, jež nelze dodatečně napravit.

Jak posuzujete přínos české muzeologie našemu muzejnictví a jak reagujete na názory těch, co muzeologii nepotřebují?

Nepotřebují ji ti, co se zaměřují jen na výzkum a publikování poznatků vyvozených ze studia sbírek jako pramenů vědeckého poznání zkoumané skutečnosti. K tomu muzeologie mnoho nepřináší, protože studium pramenů a povaha výstupů publikačních je stejná ve všech institucích podle metodiky toho kterého oboru. Ale bez muzeologických poznatků nelze dobře a efektivně sbírky vytvářet, uchovávat, zhodnocovat katalogizací, ale hlavně prezentovat veřejnosti, což je po poslední válce rozhodující funkce muzeí v celém světě. Vykonávat tyto činnosti pouze na základě osobních zkušeností, tj. diletantsky a bez vědecké základy, je nezodpovědné z hlediska profesního, neboť to znamená nevyužití šancí, které muzeologii objevuje a nabízí k využití. V poválečném vývoji přispěla k rozvoji muzejnictví podstatným přínosem, zhodnoceným ve dvou monografiích Jiřího Špěta. Ať už kdo muzeologii uznává za vědu pro muzea nutnou či nikoli, faktem je, že od r. 1950, kdy Neústupný publikoval *Otázky dnešního muzejnictví*, muzeologie přispívala k ozřejmování muzejních možností a zvyšování úrovně všech aktivit tak, aby nebyly podloženy jen osobními zkušenostmi (s mnoha omyly a chybami), ale publikovanými poznatky o tom, jak co dělat efektivně s minimálními vstupy a optimálními výstupy, čili profesionálně nikoli diletantsky.

Jak se díváte na perspektivy muzeologie do budoucna v době, kdy muzejníci mají co dělat, aby stačili sledovat rozvoj svého základního oboru při dnešní explozi informací?

Muzeologie by mohla objevováním nových možností - jak uchovávat a uplatňovat sbírky coby součást kulturního dědictví pro rozvoj kultury, vědy a výchovy - pomáhat ke zvyšování efektivity všech aktivit i při dnešních podmínkách, kdy na kulturu není vydáváno tolik prostředků, jak by bylo žádoucí. Kondicionál používám proto, že se její možnosti zatím nevyužívají z důvodů objektivních i subjektivních. Ty první limitují možnosti přínosu muzeologie např. v tom, že nemáme k dispozici zahraniční literaturu, abychom zbytečně neplýtvali energií na objevování toho, co je jinde už objeveno a publikováno. Také vadí, že nemáme dost muzeologů, kteří by zkoumáním fenoménu muzejního objevovali možnosti jak práci se sbírkami, jakož i práci s návštěvníky zlepšit i při dnešních podmínkách, jež nejsou zcela ideální. I subjektivní podmínky je limitují tím, že pracovníci muzeí a galerií se orientují na vědu (výzkum a publikování s honoráři) a práci interní podceňují; nemají sbírky rádi a vidí v nich nežádoucí břemeno. Někteří považují i návštěvníky a jejich nároky za přítěž, protože by chtěli bádat a publikovat (a to i v případě, že pro to bádání nemají předpoklady, trpělivost a výdrž). Protože nároky na zvládnutí problémů každého sbírkového oboru - v muzejnictví je jich angažováno asi dvacet - jsou obrovské, není pro sledování problémů muzeologie a jejich uplatnění v praxi dost energie. Je pohodlnější omezit pozornost na vlastní obor a muzeologii nechat stranou, třeba s osobním odůvodněním, že je to zbytečné filozofování, které praxi hned a přímo nemůže zlepšit, vidíme-li jako hlavní předpoklady další milióny, které nejsou a brzo ani nebudou. Ostatně v roce 1996 byla věnována na muzejnictví víc než miliarda korun, což není málo! Byla opravdu všude využita optimálně při dnešní úrovni manažerských schopností ředitelů muzeí a galerií?

Jste seniorem muzeologie a mladších muzeologů u nás jaksí není moc vidět. Proč je to tak málo atraktivní obor? A jakou má muzeologie u nás perspektivu?

Muzeologů je žalostně málo a zakladatelská generace se musí zamýšlet nad tím, že nemá následovníky. Aby někdo mohl vystupovat jako muzeolog a produkovat nové poznatky o muzejním světě, musí ovládat problematiku muzeologickou. K tomu je podle mého třeba asi tak pět roků intensivně studovat zahraniční muzeologickou literaturu v angličtině, němčině a francouzštině. Zájemce odradí tyto nároky, jakož i chabé vyhlídky na kariéru univerzitní při dnešních platech vysokoškolských pedagogů a absolutním nedostatku zahraniční literatury. Nemám ji k dispozici ani já na univerzitě, jež nemá prostředků na nákup zahraniční literatury, ačkoli má muzeologii jako obor ve svém programu podobně jako univerzita brněnská. Ostatní univerzity u nás se o muzeologické vybavení absolventů nestarají, zřejmě i proto, že muzejnictví nedosáhlo u nás ještě takového stupně uznání, aby bylo bráno vážně jako obor pro rozvoj společnosti významný. A to není proto, že není nový zákon a dost dalších milionů, ale proto, že muzejníci neprosazují dost účinně přínos muzeí ke kulturnímu životu, takže se většina lidí domnívá, že nejsou nutná, potřebná, nezastupitelná. A to je tak proto, že nemyslí muzeologicky a jsme na začátku toho řetězce příčin a následků!

Jak by mohla Asociace uplatnit přínos muzeologie např. v poskytování informačního servisu, aby muzejníci věděli, co se v muzejním světě děje a mohli rozvíjet muzejní aktivity podle nových podmínek, potřeb společnosti i možností muzeí?

Velice postrádám přínos muzeologického kabinetu v tom informačním servisu, který zajišťoval v minulosti. Jeho zrušení s odůvodněním, že jeho metodická pomoc byla ideologicky spojena k poslužnosti tehdejšímu režimu, je třeba posuzovat v relaci k situaci tehdejší vědy, kultury a masmedií, jež posluhovaly režimu z nutnosti, neboť to byla protislužba za finanční zajištění. Muzejníci byli v kleci režimních mantinelů, bylo o ně pečováno, někdy až moc. A teď se octli ve volné džungli, aby se o sebe starali sami. Neuměli to a teprve se tomu učí. Asociace by měla pomáhat, aby ta doba tápání a učení nebyla delší než je nezbytně nutné: informační servis je nezbytnou službou a bude-li mít Asociace dost prostředků k jejímu rozšíření a dost aktivních spolupracovníků k jejímu prohloubení, pak se věc může zlepšit ve prospěch muzeí a galerií tak, aby veřejnost o nich věděla, cenila si je a užívala jejich služeb co nejhojněji. Současný stav je základnou, další možnosti jsou nesmírné. Už jen to, kdyby o nich muzejníci věděli, by bylo pokrokem, protože nejhorší ze všeho by bylo přesvědčení, že dnešní výstupy muzeí směrem k veřejnosti jsou dobré, dostačující a není třeba se ničím znepokojovat. Naopak je žádoucí pořád a velice se znepokojovat, protože nespokojenost s dosaženým stavem je motor k dalšímu rozvoji. Přeji proto činitelům Asociace mnoho elánu a uspokojení z dalších úspěchů na cestě prosazování hodnot kulturního dědictví do vědomí veřejnosti jako člověčího a občanského vybavení, nezbytného k životu v demokratické, humanitně orientované společnosti. Muzea s galerie mají veliké možnosti zapojit se do kulturního rozvoje, který je předpo-

kladem lepších výkonů ve všech oblastech společnosti. Na to všecko by mohla muzea a galerie mít pozitivní vliv, kdyby si to pracovníci uvědomili a vnesli tuto ideu do každodenní praxe !

Děkujeme za rozhovor.

PROFESNÍ KVALIFIKACE MUZEJNÍKŮ

Prozradím hned úvodem, že považuji pracovní potenciál muzejníků a jejich motivaci k seberealizaci v muzeu za podstatný faktor změn, které bude muset naše muzejnictví prodělat, aby se dostalo z dosavadní stagnace. Nespokojenost s dosavadním přínosem muzeí a galerií společnosti je asi na obou stranách: veřejnost jako uživatel muzejních služeb očekává asi od muzeí víc než poskytují, aby si mohla uvědomit jejich přínos k obohacení kulturního života a muzejníci jako nositelé muzejního poslání očekávají, že někdo shora - parlament, ministerstvo, Asociace muzeí a galerií či snad Pánbůh sám - zařídí, aby se zvýšila prestiž muzeí a muzejní profese, jež jsou někde dole v žebříčku institucí, v pásmu sestupu, abych použil pro názornost fotbalové terminologie.

Je-li posláním muzejnictví jako oboru v oblasti uchovávání a uplatňování kulturního dědictví 1/ vytvářet specificky muzejní dokumentaci vývoje přírody a společnosti ve formě muzejních sbírkových fondů a zajistit jejich uchování jako odkazu těch minulých generací pro ty budoucí, co se ještě nenarodily a 2/ umožnit a zajišťovat využití těchto kulturních statků jednak pro vědu v roli původních pramenů vědeckého poznání, realizovaného formou výzkumů, jednak pro kultivaci a humanizaci člověka v roli exponátů v prezentačních programech pro širokou veřejnost, musíme si uvědomit, že podstatou je uchovávací vztah k vybraným výtvorům přírody a člověka, který se mění v uchovávací potřebu, realizovanou ve veřejném zájmu, a ta si diktuje uchovávací režim v depozitářích i mimo ně. Uchovávací moment je tedy kategorickým imperativem, který by měl prostoupit všecko, co se se sbírkami v muzeu děje. Ale obojí uplatnění - to vědecké i to výchovné - je fakultativní a závisí na společenské potřebě na jedné straně a možnostech a aktivitě muzejníků na druhé straně. Jsou muzea, jež se zapsala do vědomí pospolitosti městské či regionální tak výrazně, že je význam a užitečnost muzea nabíledni; existují ovšem muzea, jež se stáhla do ulity své vlastní výlučnosti, vsadila na výzkum a publikování pro odbornou veřejnost, takže v povědomí laické společnosti neexistují. Obávám se, že by v eventuální anketě o jejich užitečnosti propadla a kdyby je někdo z dopuštění osudu navrhl zrušit, nenašli by se jejich zastánci, přátelé a příznivci, kteří by za ně bojovali. Muzeum má sloužit společnosti, která si je vydržuje pro uchovávání nositelů věčné kulturní paměti, pro tvorbu a prosazování kulturní identity jako vazby na domov, jehož význam pro člověka i občana by měl každý znát, cítit a prožívat jako nutné člověčí a občanské vybavení pro život. Není-li tomu tak, pak je třeba hledat důvod a příčinu i v absenci muzejního přínosu ke kulturnímu životu v městě a regionu !

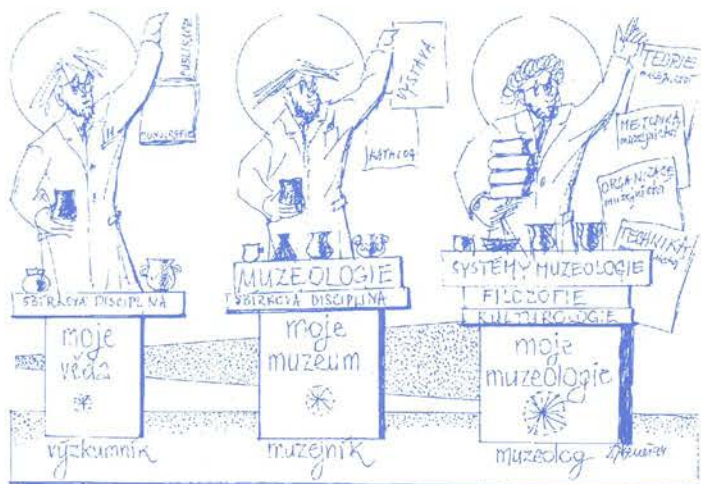
Společnost má své největší bohatství i naděje na rozvoj v lidech, v jejich pozitivním vztahu k domovu a vlasti s určitým potenciálem hrdosti na příslušnost k národní pospolitosti, v tvořivém potenciálu občanů, kteří v práci jako seberealizaci i přínosu pro pospolitost najdou existenční uspokojení jako protiváhu k pocitům méněcennosti a úzkosti, jež jsou považovány za symptomy současné postmoderní společnosti. Analogicky to platí i pro muzejnictví jako část té společenské reality, jež má jako poslání muzealizovat minulost a kulturními statky obohacovat život v duchovní rovině. To je důležité především v té době, kdy hmotné zájmy a konzumní vztah k věcem okolo nás odsunují hodnoty do pozadí, jakoby nepředstavovaly nutnou a nezastupitelnou složku způsobu života a tedy i předpoklad spokojené existence občana, nechceme-li už nadneseně mluvit o štěstí. K tomu, aby se duchovní hodnoty staly běžnou součástí života, potřebuje společnost i muzea. Ale nikoli jako mrtvá skladiště ze života vyřazených věcí, ale jako aktivně se projevující instituce, jež chtějí lidem sloužit a odpovídat na jejich otázky života a existence, příslušnosti k domovu a pospolitosti, žít jejich problémy a participovat na jejich řešení. Aby muzea byla schopna tuto funkci realizovat, potřebují vedle vnějších předpokladů, mezi něž patří budovy, technika, finance a personální vybavení, také vnitřní, ryze muzejní náležitosti a ty představuje tvůrčí potenciál muzejníků a jejich tvořivá energie plnit společenské poslání muzejnictví. A tento faktor zůstává jaksí v pozadí, jako by neměl váhu a sílu změnit muzea na živá kulturní střediska, vyzařující kulturotvorný přínos k rozvoji společnosti, jež si je vydržuje v očekávání, že jí budou sloužit. K tomu je ovšem třeba, aby muzejníci měli osobní zájem na prosazování muzea do vědomí veřejnosti - nikoli proklamacemi, ale působivými programy - a také profesní kvalifikaci, protože jen díky ní mohou vystupovat jako profesionálové ve svém oboru. Každou lidskou činnost je žádoucí realizovat na soudobé úrovni, s využitím všech dostupných poznatků, s vědomím jejího smyslu a tedy i odpovědnosti za to, čím ta činnost přispívá k rozvoji společnosti. Profesionalismus v naší oblasti vidím v

odpovědnosti za sbírky jako součást kulturního dědictví a jejich uplatňování v nejvyšší dosažitelné úrovni. Opak toho je porušením profesního etického kodexu, který formulovala naše mezinárodní organizace ICOM a publikovalo slovenské Múzeum. Uvědomujme si, prosím, že muzejník je placen z daní poplatníků jako profesionál a neměl by tedy bez výčitek svědomí pracovat se sbírkami a s uživateli muzejních služeb bez muzeologického myšlení, tj. vědeckého ovládní problematiky, bez přijímání informací o tom, co se v muzejním světě děje, bez aktivního prosazování nových vymožeností a možností pracovat na současné úrovni muzeologického poznání a explikace dějů v muzejním světě. Očekává se tedy, že dá práci v muzeu mozek i srdce, schopnosti i odpovědnost, osobní přínos nadčasové platnosti, že za sebou zanechá úctyhodné dílo, před nímž následníci mohou v úctě smeknout. Muzejní profese takové možnosti seberealizace dává a je jen na muzejnících, jak toho využijí, jak se zapíší do dějin muzea, muzejnictví, kultury i vědy !

Mnozí z dnešních pracovníků se do dějin muzea nezapíší pracovním přínosem a zůstanou po nich jen záznamy o čerpání mzdových fondů. Ty se vlastně skartují, takže po nich nezůstane vůbec nic. Uznáváme-li moudrost starých a zkušených lidí, že člověk je to, co po něm zůstane, je toto konstatování smutným faktem, na němž nic nezmění třeba to, že krásné muzejnice byly dekorací a že si tedy to, čemu se trochu nadneseně říká plat, vlastně zasloužily už tím, že vůbec do muzea chodily. Pesimisté totiž tvrdí, že odsun člověka, který vystudoval univerzitu a absolvoval ji s vědomím - subjektivně podloženým - že je určen svým geniálním přínosem změnit svět a třeba i kousek vesmíru, že je osobní tragédií. Tito nešťastníci vidí nad služebním vchodem do muzea citát z Dantova Pekla: "Zanechte veškeré naděje, kdož sem vstupujete !", protože chtěli do akademie, kde by mohli napsat tlusté knihy o problému, který řešili v diplomní práci a jímž se hodlají zabývat až do dosažení důchodu, v subjektivním přesvědčení, že jejich zájem je základním momentem. Zájmy a potřeby muzea ignorují, k tomu nejsou povoláni, ani k tomu nemají kvalifikaci, aby se snižovali k tomu, že budou budovat sbírky, starat se o ně, zpracovávat je a uplatňovat v roli exponátů na výstavách a v expozicích, jež by měly být v muzeu samozřejmým výstupem výzkumného úkolu vedle publikace, jež se svou formou neliší od výstupů z nemuzejních pracovišť. Tím se dostávám k problému, který řešil můj muzeologický předchůdce a vzor, profesor Jiří Neústupný v díle Muzeum a věda. Jde o zvědečtění muzea. Monodisciplinární výzkumníci je vidí v tom, že zredukují poslání muzea na výzkum ve své vědní disciplíně, popř. jen v tom výseku, který je jejich osobním koníčkem, nebo posláním či osudem. Ostatní funkce muzea neuznávají a argumentují tím, že to ostatní není věda, zbožňovaná činnost, v níž se vidí vrchol všeho lidského usilování i zázračný prostředek na spásu lidstva. Elektronická revoluce umožnila šířit miliony informací s přesvědčením, že počítače v mezinárodně propojené síti vyřeší všechno a zajistí nám lidské štěstí. Jednostrannost tohoto zaměření je už očividná a dekáda UNESCO, vyhlášená na léta 1988 - 1997 k prosazování kultury jako nutného průvodce životem, umožňujícím zlidštění dosavadního konzumního způsobu života, je toho dokladem. Bohužel tato mezinárodní akce, hodná široké pozornosti, prochází u nás bez povšimnutí, protože doháníme západní svět ve všem, především v tom, v čem není hoden následování: nivelizaci způsobu života na konzum zboží, které kdosi vyprodukoval a vlezlou reklamou je nám vnucuje s vyhrožováním, že bychom jinak zaostávali za světovou módou, do níž patří horor i agrese, rámus a stresový spěch kamsi, kde stejně uspokojení z lidské existence nenajdeme. Přívál informací a technických vymožeností nás hrozí zaplavit a zadusit to lidské, co bychom v sobě měli pěstovat.

Hlásám proto heslo muzea zvědečtit a současně i zlidštit! Tím zvědečtěním myslím podložení všeho muzejního dění muzeologickým myšlením, tj. vědomím, že každý jev, prostředek, činnost, cíl i výsledek je součástí uceleného systému, v němž všechny jednotlivosti se vzájemně ovlivňují, popř. přímo podmiňují. Z toho je zřejmé, že věda není jen znakem výzkumu, vědecké poznání se týká všeho, co se v muzeu děje. Proto prosazují muzeologii jako nutnou a nezastupitelnou součást profesní kvalifikace. Proto tvrdím, že absence toho muzeologického přístupu k muzejní skutečnosti je hlavním důvodem současné stagnace muzeí a muzejnictví jako jednoho oboru v odvětví kultury. Kdyby se podařilo dostat do vědomí muzejníků jen to, co už je z muzeologie - vědecké disciplíny dosud nedopracované do konečné podoby systému poznání o muzejním světě - publikováno, znamenalo by to značné a viditelné zvýšení působnosti na veřejnost a tedy i zvýšení prestiže muzeí a muzejní profese, o což by nám všem mělo jít, nejen v subjektivně motivovaném osobním zájmu, ale i v zájmu profese, kultury a nakonec společnosti.

Muzeologie patří do profesní kvalifikace muzejníků. To tvrdím nejen proto, že patřím k zakladatelské generaci české muzeologie či proto, že od r. 1961 už přednáším muzeologii na univerzitách v Praze, Brně i Opavě, o čemž pojednám dále. Nečiním to, abych muzejníkům komplikoval život, který je už tak dost složitý, uvážím-li co se všechno od nich čeká a co se jim k tomu posláním poskytuje. Hlásám to proto, že bez muzeologické kvalifikace nejsou zaměstnanci muzeí muzejníky, ale jen monodisciplinárními výzkumníky, což je pro muzeum nepatřičné, nedostatečné a tedy neuspokojivé. Fakt, že univerzity produkují výzkumníky pro akademické ústavy a nikoli muzejníky, kvalifikované pro práci s muzejními sbírkami a tedy nositele muzejního poslání, je neuvěřitelně absurdní v době, kdy hlásají, že připravují odborníky pro praxi. Absence muzeologie ve výukových programech budoucích muzejníků je pro mě tak nesmyslná, jako kdyby pedagogické fakulty vychovávaly vědátory bez pedagogiky, psychologie a metodiky výuky příslušného předmětu. Je to tak nesmyslné, jako kdyby lékařské fakulty omezily výuku na teoretické znalosti o lidském těle a nemocích bez možnosti, ověřit si to na nemocných při praxi v nemocnici. Že pro muzejní profesi nestačí jen znalost sbírkového oboru, vědět CO, ale že je třeba vědět i JAK pracovat se sbírkami a plnit celé muzejní poslání - módně bych to formuloval jako know how - by mělo být samozřejmé ředitelům muzeí i těm, kteří do řízení a vydržování muzeí mluví, ale i těm, kteří absolventy pro muzea vzdělávají a na praxi připravují. Absolventi, kteří přijdou do muzeí bez jakékoli představy, co je v práci čeká, vidím v roli neplavce, vhozeného do řeky: buď se plavat naučí, nebo se tam nějak plácá, nebo uteče jinam. Zatímco knihovníci a archiváři mají profesní kvalifikaci, muzejníci ji nemají. Navíc ještě dlužno připomenout, že knihovníci i archiváři s homogenními fondy mají k dispozici nauku o knize a nauku o archiváliích, zatímco muzejníkům se žádné takové nauky nedostane. Dokonce historikové, kteří vycházejí z univerzit, jsou kvalifikováni pro archivy, protože ve výukovém programu nemají vůbec materiální kulturu: jako papíroví historikové jsou v muzeích nekvalifikovanými odborníky, kteří chodí studovat do archivů a muzejní sbírky nechávají zahálet, neumějí s nimi pracovat, nechají je ležet ladem. Kupodivu to nikomu nevadí. V této souvislosti připomenu absenci řízení práce v muzeích, tj. fakt, že si pracovník sám úkol stanoví, sám o něm podá zprávu, nikdo to nekontroluje, protože řídicí schopnosti zpravidla ředitelé nemají, jenžto se také cítí především odborníky ve své sbírkové specializaci a řízením se zabývají jen z donucení a v míře, jež se jim vnutí. Takže specializovaný muzejní management je také slabou stránkou muzejnictví, kde je

vlastně ponecháno každému na vůli, co a jak dělá, bez hodnocení jeho přínosu k rozvoji muzea, které jej platí. Doporučuji, abyste si prošli dějiny svého muzea: zjistíte nepochybně značné kolísání výkonů a tedy i pozice ve veřejnosti. Byly doby, kdy muzeum bylo aktivním článkem v kulturním životě a lidé o něm věděli, vážili si ho, považovali je za své. Byly zas naopak doby útlumu, kdy muzeum nefungovalo, ačkoli budovu, pracovníky i podporu mělo. Rozhodující je výkon a ten závisí na lidech. Odtud moje přesvědčení, že muzea jsou taková, jakými je udělají muzejníci. Všecko závisí na lidech, na jejich kvalifikaci a pracovním nadšení. Proto odpovídám na dotazy, proč muzea nemají váhu a prestiž na veřejnosti tak, že nemají muzejníky, tj. kvalifikované pracovníky pro ty výkony, jimiž se muzea podílejí na kulturním životě. Mají výzkumníky, kteří všecko ostatní podceňují a chtějí by muzea od toho, co není potřebné pro výzkum jako produkci nových poznatků, osvobodit. Vyčistit a přeměnit na výzkumný ústav akademického typu. Čím je muzeum větší a významnější, tím je tato tendence zřetelnější a odpor k muzeologii výraznější. Často si myslím, kdyby část té energie věnovali seznámení s muzeologickou literaturou, asi by změnili názor a přišli na to, že muzeologie umožňuje zvědečtit všechny činnosti v muzeu, tj. povýšit je z hlediska úrovně na tu rovinu, která přiznává výzkumu, ostatně často jen předstíranému, nikoli realizovanému a ověřenému mimomuzejní oponenturou. Samozřejmě neupírám výzkumné činnosti její místo v muzejním programu. Jenom oponuji tvrzení, že jedině výzkum povýší renomé muzeí a jejich pozici na veřejnosti osvobodí od pejorativního znevažování, jež se vleče z minulosti, kdy bylo běžné mínění, že co už vůbec není k ničemu, patří do muzea. Mluví o věcech, nikoli o lidech! V souvislosti s tím nadřazováním "vědy" došlo k politováníhodnému rušení muzeologických pracovišť, protože výzkumníci je nepotřebovali a jejich přínos muzejnictví

neuznávají. A jde přitom o informační servis, který je nenahraditelný a nezastupitelný. Odborník, který neví, co se v jeho muzejním světě děje, nemůže být odborníkem ve své profesi, protože v té izolaci může jen subjektivně rozhodovat co a jak se udělá. To znamená páchat zbytečné chyby, objevovat věci a postupy dávno objevené a publikované. Znamená to plýtvání silami i prostředky, ale také ztrátu šancí, které muzeum má a nevyužívá jich. To je v době, kdy je na všecko málo peněz, zvláště politováníhodné. Nedošlo by k tomu, kdyby fungovalo odpovědné řízení v muzeu a kdyby mělo kvalifikované a odpovědné muzejníky. Obojí v muzeích chybí, nedivte se té stagnaci, již překonávají výrazněji regionální muzea, jejichž pracovníci, kteří to myslí s profesí vážně a chtějí být profesionály, podnikli náročné postgraduální studium dojížděním na brněnskou univerzitu, kde získali potřebný nadhled nad tím všednodenním lopotěním se sbírkami. Když jsme v r. 1990 zahajovali studijní obor muzeologie díky aktivitě Vladimíra Tkáče, který se zasloužil o prosazení denního studia na Slezské univerzitě v Opavě - byl to průkopnický čin, za nímž následovalo prosazení denního studia muzeologie jako samostatného oboru v Brně v r. 1993 - uvědomili jsme si, že výukový program nelze omezit na teorii, ale že je třeba absolventy vybavit i metodickými a praktickými znalostmi, aby byli v muzeu opravdovými profesionály. Od příštího školního roku bude mít Slezská univerzita i magisterské studium muzeologie, realizované zatím jen v Brně, kde dále pokračuje postgraduální specializační studium při zaměstnání i Mezinárodní letní škola muzeologie ISSOM pod patronací UNESCO. Navíc se podařilo doc. Stránskému prosadit i doktorandské studium na brněnské univerzitě, což znamená možnost obhajovat vědeckou hodnost i v oboru muzeologie, do této doby neuznávané disciplíny, někde jen trpěné nebo vůbec odmítané. V Praze muzeologická výuka po smrti profesora Neústupného r. 1982 zmizela a ani informační středisko při Národním muzeu už nefunguje. Monodisciplinární výzkumníci v Národním muzeu zvítězili a mohou být spokojeni, že Národní muzeum už své povinnosti k českému muzejnictví jako vrcholná instituce plnit nebude. Budoucí generace to odsoudí jako kiks a nezodpovědnost.

Mohlo by se někomu zdát, že jsem jeden z těch, které políbila Múza - hovorově jsou praštění - a zbožňují muzeologii jako zázrak a všechno léčící prostředek. Není to pravda. Já ji považuji za jeden z instrumentů, který podmiňuje zvyšování úrovně všech prací se sbírkami a který nelze eliminovat bez závažných škod a omylů. Nejsem fundamentalista, který by věřil v jednu absolutní pravdu. A život mě na toto nebezpečí ze zbožnění muzeologie upozorňuje. Setkal jsem se nedávno na procházce v parku u svého bydliště v Praze s nadšenými agenty sekty Svědkové Jehovovi, kteří se mě jali vehementně přesvědčovat, že jejich osobním posláním je spasit mě tím, že vstoupím do jejich sekty a přijmu jejich výklad bible. Všechny sekty mají svého zbožného vůdce, jemuž plynou od věřících nemalé prostředky, dost nemilosrdně vymáhané, takže o duchovní hodnoty jim asi tak moc nejde. Uvádím to proto, že neexistuje jedna jediná, absolutizovaná a zázračná pravda ani v muzejním světě, kde soutěží řada trendů. Porovná-li své dřívější publikace s těmi novějšími, zjišťuji, jak se má koncepce muzeologie neustále mění tím, že přejímám nové poznatky zvenčí a vyrovnám se s tím, co bylo nově objeveno, publikováno a prověřeno. Všecko se na tomto světě mění, i muzea se mění a budou měnit podle toho, jakými je společnost bude potřebovat, protože je vydržuje v zájmu svého rozvoje a bude také rozhodovat o tom, co od nich bude žádat.

Muzeologie to musí respektovat, lépe řečeno trochu předvídat, protože je filozofií muzejnictví, čili studuje a explikuje jeho smysl a řád. Jestliže sám musím uznat, že se na jeho žádoucím rozvoji nepodílí tak, jak by bylo žádoucí a možné, uvědomuji si, že jde při tom o tři na sebe navazující roviny muzeologického dění. Za první jde o tvorbu systému muzeologie jako vědy. Za druhé jde o prosazování vyprodukovaných poznatků do vědomí lidí a za třetí jde o uplatňování muzeologických principů a metod práce se sbírkami do muzejní praxe. Vlastně až podle toho třetího aspektu posuzujeme význam a přínos muzeologie, protože přestat na tom prvním stupni by muzejnictví nepomohlo. Podle mého názoru je klíčovým momentem ten střední článek, tj. šíření poznatků, publikování statí a výuka muzeologie na univerzitách. Mám dojem, že tento článek, spojující abstraktní vědu s praktickým životem v muzeích, je nejen neuspokojivý, ale dokonce se oslabuje. Zanikly Muzeologické sešity jako teoretická platforma pro poznávání toho, co se v muzejním světě děje. Muzejní a vlastivědná práce přestala být tribunou muzeologie. Přestaly se vydávat bibliografie statí o muzejnictví a muzeologii. Ustal tok informací shora do muzeí, jež jsou izolována od toho, čím svět muzeí na západ od nás žije a sílí. Nedělám si iluze, že přečtením několika statí se neinformovaný člověk stane muzeologicky kvalifikovaným expertem v tom, jak dělat muzeum moderně a efektivně. Ale nemá-li pracovník v muzeu možnost vůbec se o nových trendech dovědět - zahraniční časopisy do muzeí nechodí, protože chybějí valuty na jejich získání - je to zřejmě překážka veškerého pokroku, bariéra žádoucího rozvoje. Leží-li publikace muzeologické v muzejních knihovnách pečlivě zaevidované a zařazené do skříní, aby se na ně neprašilo, nemám z toho dobrý pocit, protože byl bych raději, kdyby byly hodně ohmatané častým užíváním, neboť kvůli tomu byly psány a vydány v naději, že pomohou měnit staré muzeum,

odtržené od života a jeho potřeb, na životu sloužící instituci, plnou ruchu a zájmu o duchovní hodnoty, kulturní statky jako nositele věčné kulturní paměti národa a tedy prostředek k humanizaci a kultivaci člověka.

A tím se dostávám k závěru svého uvažování o kvalifikaci muzejníků, totiž k problému, jak muzea zlidštit, přiblížit lidem, učinit z nich zdroje zduchovnění způsobu života, který dnes kulturním a duchovním hodnotám nepřeje. To zlidštění bych viděl v tom, že muzea budou usilovat o to, aby laiky přilákala do výstavních sálů, aby jim umožnila proniknout za vnější jevovou stránku věci jako nositelů a zdrojů poznávání i prožívání jejich autentického svědectví o tom, co bylo a jaké to bylo, samozřejmě ve vztahu k dnešku, protože jde o zpřítomňování minulého jako obohacování myšlení a citění člověka. Dokonce bych to emotivní působení na lidské vědomí - neredukoval bych je na estetické ovlivňování, protože etické je z hlediska společnosti snad i významnější - preferoval, protože racionální sféra je bohatým tokem informací z masmédií bohatě saturována. Muzeum by mělo docílit - s využitím scénování a teorie i metodiky prezentace, jakož i uplatnění poznatků z komunikace - takové působnosti, že návštěvníka zaujme tak, aby po dobu návštěvy muzea nemyslel na nic jiného, aby se nechal uchvátit, udivit a překvapit objevováním toho, co mu nabídneme k jeho kultivaci a humanizaci, aniž budeme mluvit o výchově, protože to dospělý člověk nemá rád v domnění, že vychován už je. V zahraničních muzeích zaměstnávají vedle znalců sbírek i znalce lidí a jejich kulturních zájmů, čili specialisty, kteří zkoumají, co a jak na lidi působí, aby podle těchto poznatků ovlivňovali nově připravované programy, o nichž je možno říci, že jsou šité na míru, čili připravované se znalostí účinku na vytypované kategorie uživatelů, což je širší pojem než návštěvníci. My tyto specialisty na služby návštěvníkům nemáme, máme jen lektory, kteří reprodukuji naučený text někdy přijatelně, někdy otráveně, protože v tom nevidí seberealizaci, možnost osobního přínosu a uplatnění specifických kvalit i ve výzkumu účinnosti muzejních programů, který ověřuje, zda byly nemalé prostředky na výstavy a expozice vynaloženy efektivně či ne. Jestliže realizujeme bez těchto znalostí výstavy, jež nikoho nepřitáhnou, neovlivní a nezlidší, vytvořili jsme zmetek. Bohužel se to při dnešní praxi ani nezjistí, protože o efektivitu výstav se nestaráme. A to je jeden ze znaků, že v muzejní profesi chybí muzeologická kvalifikace. Bez ní se kupředu nedostaneme a tento fakt by měl vejit v platnost v celém muzejním světě. Byl bych rád, kdyby se muzea měnila rychleji, mj. i s využitím muzeologie, tak, aby se ukázala platnost Herakleitovy moudrosti, že nelze dvakrát po sobě - s odstupem času - vejit do nezměněného muzea. Zatímco změny řek ekologové berou na vědomí v negativním smyslu, změny v muzeích by měly prokázat pozitivní znaky. Spokojeni budeme, až se v muzeích budou lidé cítit dobře, až nebudou utíkat předčasně ven, až prožijí ve výstavních sálech dobrodružství poznání nepoznaného, tajemného a jinde nevidaného. K tomu bychom se měli dopracovat jako profesionálové, kterým zaměstnání v muzeu není lhostejné, ale vidí v něm možnosti seberealizace v kulturním světě, který pomáhá posunovat hranice myšlení, citění a lidského konání dál za mantinely dnešního uspěchaného, stresovaného a nespokojenosti přeplněného všedního kvalitování, o němž nebožtik Komenský prohlásil - on toho kvalitování zažil moc, takže mu můžeme věřit - že je nelidské a jenom hovadům přísluší. My se v tom nesmyslném spěchu pořád ženeme za nějakými chimérami štěstí, jako by plné uspokojení člověku nedala kvalifikovaná a úspěšně realizovaná práce, která dává lidské existenci smysl a uspokojení. Nic nedělat je ošidné a ostudné, špatně pracovat znamená zklamání, nestačit na úkoly v muzeu je hořké poznání. Ale všechno lze změnit, člověk jako tvůrce dokázal zázraky, jak to odrážejí i muzejní sbírky. Takže nebyl jen krutým válečníkem a ničitelem hodnot, jak by se mohlo zdát při listování učebnicemi historie, kde jsou kulturní činy člověka bohužel zaznamenávány jen okrajově. I současné informační dění ukazuje bohužel víc ty bestiální znaky člověka než ty pozitivní výtvoř, oslavující tvořivý potenciál jako vybavení bytosti, která si hrdě říká Homo sapiens. Muzea mohou tuto pozitivní stránku vývoje společnosti i člověka výrazně prezentovat a tím přispět k jeho humanizaci a kultivaci. Je něco vznešenější a potřebnější než toto krásné poslání? Jak se na tom budou podílet muzea na konci tohoto a na prahu příštího tisíciletí - to záleží především na nás!

PhDr. Josef Beneš CSc.
Předneseno na konferenci v Opavě r. 1994.

Muzejní obzory 1-2/1997.

Vychází jako příloha Věstníku Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií. Vydává AMG.

Adresa redakce: Kostelní 44, Praha 7, PSČ 170 00, tel.: 02/20 308 436, fax: 02/37 52 40.

Náklad 900 ks.

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha čj. NP 1907-1993 ze dne 6. 10. 1993.

Vychází za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky.